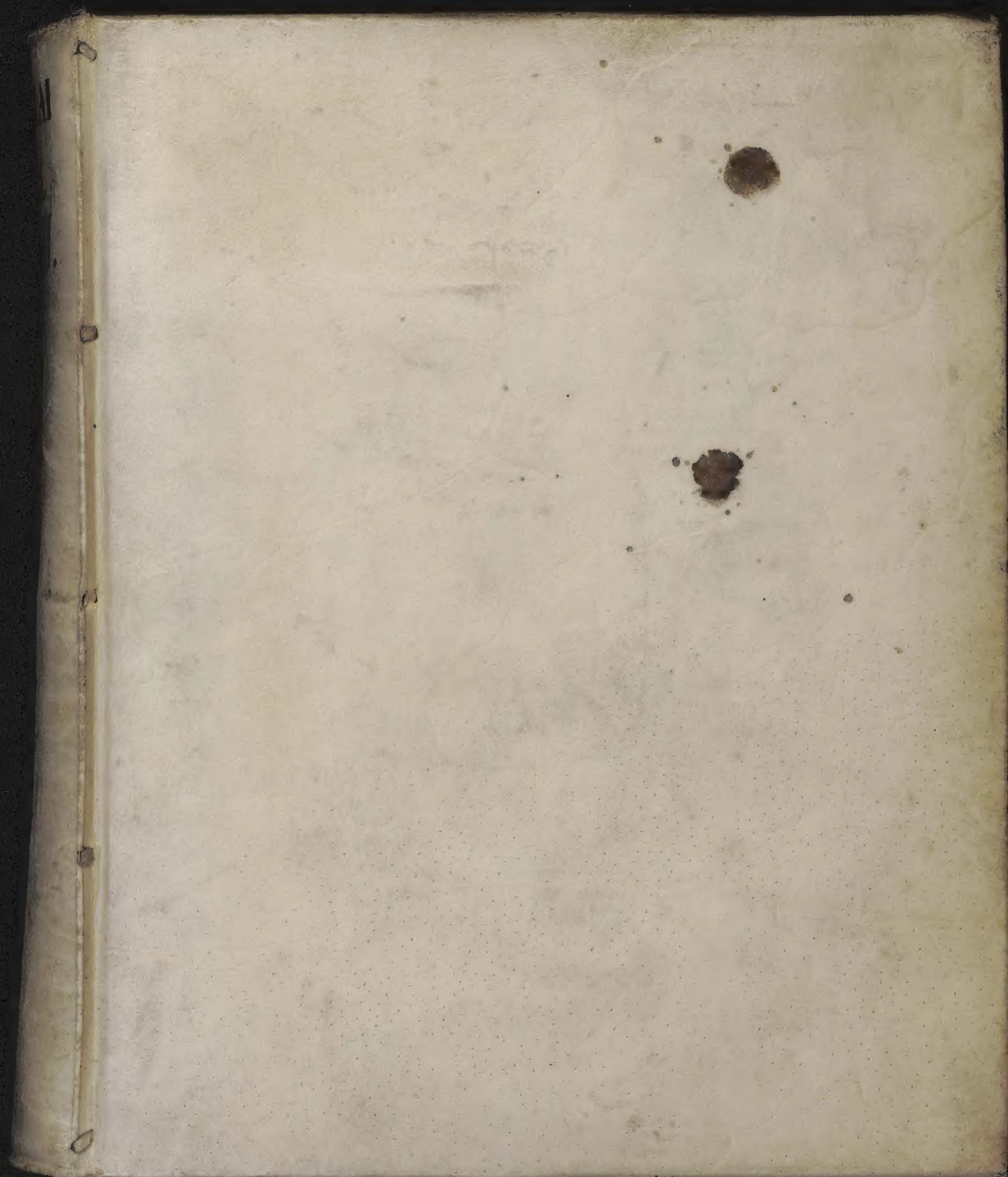

Vacandum Studiis.
Ex Bibliotheca
VALENTINI SCHLIEFF
Gedani

Henrici Nicolai.

1. Disputatio de Potentia in rebus.
2. Disp. de Synonymo et Paronymo.
3. Gymnasium Logicum.
4. Tractatus de Pane edit. 1641.
5. Genethlia sive Natalitia ed. 1642.
6. Delineatio Colloquii inter Valerianum Magnum, Capucinum et Henricum Nicolai.
7. Erklärung der Worte Eccles. IV. 4. secunda editio.
8. Anatome Papismi imprimis Jesuitici.
9. Nathanael Wilgner Predigt bey der Leichbegängniß Henrici Nicolai gehalten.

DE PANE

Exercitatio VI. & ultima.

De Panis fermentati divisionibus.

THESIS XLII.

SECTIONIS POSTERIORIS.

P*Anis Fermentatus* in genere *visus est. Videndus restat* in speciebus suis & partibus. Ex speciebus *panis fermentatus* est vel secundarius vel primarius. Secundarius, *qui ex viliore materiâ & in viliorum usus paratur. Vt ex secali, hordeo, furfuribus, aceribus. Vnde secalinus, hordeaceus, furfuraceus, acerosus dicitur.* Roggen/ Gersten/ Kleyen/ Spreyen Brodt. Suetonius in Aug. §. 76. *Secundarium panem & pisciculos minutos, & caseum bubulum, maximè appetebat. Nonnunquam ater, vilis, cibarius & sordidus vocatur, quòd in cibum servis daretur, nec delicatus esset.* Cic. 4. Tusc. §. 97. *Ptolomaeo Ægyptum peragranti comitibus non consecutis, cum cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. Ita & cibarium oleum pro vili parvique pretij dixit* Plinius l. 12. *Et cibarius panis sordidus, â quo furfur excretum non est, quem Graeci αὐτόπυρον vocant. Vinum etiam cibarium pro ignobili sumunt. De pane atro* sect. 1 th. 29. *dictum.* Secalinus *est panis fermentatus communis, ex secali paratus. Secale est frugis genus ad panem viliorem concinnandum utile.* Roggen. *Dicitur & farrago, Gallis seola.* Plinius l. 18. c. 16. *Id quod secale ac farrago appellatur, occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus Asiam vocarunt, (Plinij tempore sic vocârunt, non hodierno, ut vult Ruellius; nam sel concisâ voce, & productâ vocali hodie vocãt, ut* Scalig. ex. 292. sect. 1. *testatur.) Deterrimum, & tantùm ad arcendam famem*

 utile:

utile: fœcunda, sed gracili stipulâ, nigritia triste, sed pondere praecipuum: admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem ejus. Et tamen sit quoq; ingratissimum ventri est. Nascitur qualicunq; solo cum centesimo grano, ipsumq; pro lætamine est. Cardan° eandem frugem siliginem & secale habet. Falsum hoc esse contra eum ostendit Scalig. c. 1. Quantum à siligine secale distet, tribus potissimum rationibus apparebit. E soli naturâ, pondere, colore. Addit Plinij locum allegatum. Secalinus panis primo cibo sumptus ad alvum emolliendam prodest. Sed ater & ponderosus est, qui mandendo lentorem dentibus ministret, stomacho gravitatem adferat; otiosis nec valido exercitio viventibus difficillimè conficitur; obstructiones viscerum parit, calculos gignit, succi crassi, lenti & melancholici existit, & non laborantibus nocentissimus est. Multi tamen secalinis panib. victitantes & saluberrimè & diutius vivunt, quia à teneris ijs assuescunt. Quibusdam locis ampliore magnitudine instar caseî fiunt, & in multos menses servantur. Vt Placentinis, Lugdunensib. Forensib. Allobrogibus, Arvernis, Boys, Westphalis. Rusticis maxima in parte Galliarum in esu frequentissimi sunt panes Secalini. Quidam in siti pro potione aquam sumunt, in quâ panis secalinus maduerit: gratiusq; putant, si frequenter aquâ transvasetur; acidum n. & non insuavem saporem bibentibus repraesentet. Sub Friderico Misniæ Marchione Magistro Prutenico Brandenburgi in Borussiâ secale à praefectis satum cum adoleuisset, maximam partem in alliũ degeneravit, cujus capita quadam pro miraculo Marchioni in Misniam sunt missa. Henneber. in Chron Pruten. p. 35.

43. Panis hordeaceus est panis fermentatus communis, ex hordeo ut materiâ paratus. Vetustissimus usitatissimus fuit, ut partim ex sacris 2. Reg. 4. v. 42. Joh. 6. v. 9. partim ex profanis patet. V. sect. 1. th. 14. Ægyptij cyllastim vocârunt, ut ex Nicandro

dro Thyatireno Athænæus narrat lib. 3. c. 16. Diphilus eum magis nutrire, meliusq́; digeri, ac meliorem omninò cæteris dixit, ut Idem cap. 18. addit. Hodiè tamen cibis hominum communib⁹ plerumq́; abdicatur, quadrupedum refectibus idoneus relinquitur. Apud Romanos authoritatem non habuit. Vel bestijs dabatur, vel ignavis militibus ob alimenti tenuitatem. Strenuis ne daretur, cavebatur ob idipsum. Notante Bruyerino lib. 5. d. cibis c. 7. Galenus Olyrinus ac Typhinus friabiliorem dixit, quia lentoris prorsus est expers. Exiguum alimentum vescentib. ministrat, præsertim ex deteriore hordeo paratus. Ex optimo tamen factus propiùs ad triticeum in nutriendo accedit, quantò remotiùs recedit, qui ex improbo, laxo, rugoso, exsucco, & levi fictus. Hic penè furfuraceo similis, & citò dejicitur. Magis refrigerat, humectat, ac detergit, quàm triticeus, ut interdum tritico hordei aliquid admiscere ob usum Medicum non alienum sit. Succum enim bonum & quodammodò detergentem præbet, etsi non validum. Sic etiam ptisana ac polenta hordeacea ad refrigerandum in Medicis præscribuntur, & nusquam calefacere comperiuntur. Deterrimus panis ex hordeo fit, Cui Achilleis nomen factum, ex Athenæo Mercurialis l. 4. var. lect. c. 18. observat. Quidam pane hordeaceo viventes morbo pedum & podagrâ carituros scripserunt, ut refert Brujerin c. l. c. 8. & l. 6. c. 9. Hoc si verum esset, non foret panificium hordeaceum in mensis magnatum adeò abjectum, atq́; ferè est, in tantâ præsertim podagricorum turbâ. Si res vera est, tenuitati nutrimenti ex pane hordeaceo adscribendum: quâ tantum superflui non suppeditatur, ut excrementitij quiddã ad materiam podagræ magnoperè suppeditare queat. Aristoteles pistores, molitores & coctores hordeacea tractantes imbecilles & decolores fieri, ac destillationibus infestari scribit: Ex adverso triticum tractantes bono & corpulento corporis habitu esse. se. 21. probl. 24. Ratio

sumi potest, quia triticum calidum est, hordeum frigidum. Calore ergò illud bonam corporis constitutionem juvat, hoc frigore minuit. Et multum nutrit panis triticeus, parum hordeaceus. Non mirum, pistores triticeum sæpè edentes succulentioris corporis esse, quàm qui hordeaceum. Et hic facilè friabilis est, penè ut in pulverem solutus recedat, sic non magnoperè alimentum glutinis defectu suppeditat. Alvum autem faciliùs triticeo subit, quia minùs cohæret; & sic fluxiones alvi crebriores suppeditat, quas de fluxionum voce intellexit Aristoteles. Flatus etiam discutere creditur. Idem Aristoteles l. d. mir. auscult. *in Thraciæ partibus circa Pontum hordeum nasci ait, nulli animanti, quàm homini, edibile. Cætera animalia ne stercora quidem hominum hordeo isto vescentium attingere, ut quæ devorata certum ipsis interitum concilient.*

44. Panis furfuraceus *est panis fermentatus sordidus, ex furfuribus meris aut farinæ mistis ut materiâ paratus. Græcis* αὐτόπυρος & συγκομιστὸς, *Galeno* πιτυρίας *est dictus. Gellius furfureum vocat:* l. 11. N.A. c 7. Ciceroni *cibarium dictum putat* Moreau in Salernitanos com. p.228. *de quo* t.42. *dictum. Postremus sordidorum panum hic est, ater, & quem, nisi urgente inopiâ, edi non videmus. Omnium levissimè alit, quia farinæ glutinosæ, in quâ vis nutriens consistit, nihil aut parum habet, quæ deberet in stomacho adunari: sed citissimè solvitur, & per alvum ducitur. Habet enim furfur nonnihil facultatis abstersoriæ, quâ irritatis intestinis velox fit ejus dejectio. Unde Pet. Milon Archiater Henrici IV. Regis Gallici in jentaculo atrum semper panem sumpsit ob lubricandam alvum, notante* Moreau in Salernitan. p. 262. *Succum parit melancholicum, & nutrimenti parum, ac noxium. Ex Lithvaniâ & Poloniâ rusticorum panis nigerrimus, crassissim*[9] *& ingratissimus ex secali, hordeo, unà cum furfuribus polline confusis constat.* Furfuribus

ribus cibandi *in viles & melioribus cibis indignos dicitur, quomodo sues furfuribus alimus.* Plau. in Capt: a. 4. s. 2. *Tùm pistores scrophipasci, qui alunt furfure sues. Ita ministris quidam furfuraceos panes apponunt, undè per furfuraceam massam cibum alvo redditum innuit* Aristophanes, *cum in* εἰρήνῃ *ait:* Mazam sine morà pone pone cantharo. *Sic enim ut nascuntur, sic & aluntur canthari, quos aliàs scarabeos dicimus, ut* Erasmus *in* prov. illo *notat. Lugdunenses in Galliâ panem quendam conficiunt, qui illis secundæ notæ, & furfuribus cum polline magnâ ex parte confusis constat, eum appellant ephemerum. Parum ab autopyro Græcorum recedit. Et furfures ijdem ephemera vocant, unde Lugdunensium ephemeri. Amplitudine insigni finguntur, & ad libram in pistrinis spectantur.* Brujerin. l. 6. d. cibis c. 9. Acerosus panis *est panis fermentatus sordidus, ex acere farinæ misto ut materiâ paratus. Inter acerem & furfures interest, quòd hi crassiora, illi leviora & subtiliora frumenti sint excrementa. In Commentarijs decurionum Parisiensium panis quoddam genus* armatum *vocari* Brujerin. c. l. *tradit, quod hoc acerosum non absurdè dici putat, quia paleas, apludas, ac festucas contineat. Apludas autem frumenti furfures Veteres rusticos dixisse* Gellius c. l. *testatur. Nonnullis canicaceus dicitur, à canicis, quas crassiores furfures vocant. Et hi sordidi panes sunt, quos nemo, nisi vilissimus, aut gravi ingruente annonâ, comedit. In quibusdam familijs ad alendos canes tales panes coqui solent. Augustus secundarios panes maximè appetijsse dicitur,* Vt Sueton. tradit. Vide §. 42. *Vnde fieri potuit, ut Romæ etiam frequentiores essent, cum regis ad exemplum orbis componi soleat. In Æthiopiâ sub ditione Abyssinorum Principis acerem secalinum tantæ magnitudinis tradit* Majolus p. 1 dier. Can. f. 62. *ut tecta ædium indè tegere queant, eaq; tegumenta ad annos 80. & 90 durare compertum sit. De miliaceo, pisaceo,*

auenaceo, castaneaceo pane t. 13. 14. *inter impropr-jos actum.*

45. *Fuit* Panis fermentatus secundarius. Primarius *est, qui ex meliore materiâ & in lautiorum usus paratur. Vt triticeus, siligineus, simulagineus, alicarius.* Triticeus est panis *primarius, ex tritico, ut materiâ paratus. Tritici voce generaliter interdum omne frumentum ex spicis tritum ac trituratione repurgatum intelligitur. Vt* l. 45. Digestor. t. 1. l. 94. & Codicis l. 4. t. 32. leg. 16. *patet. Hic specialiùs pro præstantissimâ frumenti specie sumitur, unde panis confici solet. Differentias sortitur varias. Vt ex loco, in quo nascitur, dicitur Africum, Ponticum, Assyrium, Thracium, Siculum, Italicum. Ex modo proveniendi aliud serum, aliud præcox, aliud amplum, aliud jejunum vocatur.* Columella l. 2. c. 6. *tres ejus species recenset;* Robus, *quasi robeum, quod veteres dicebant pro rubeo, quod pondere & nitore rubeo præstaret: Siliginem, quæ mollior, leniore medullâ, laxior & candidior: Et trimestre seu setanium, trimenon & hornotinum, quod vere satum æstate nascatur. Galli Martium vocant, quòd Martio mense seratur.* Plautus de setanio, Trucul. a. 5. Non n. possunt militares pueri setanio educier. *Sed quid ibi setanium, variè disquirunt Philologi.* V. Taubman. in h. l. *Fortassè vult meretrix, Non posse vnâ re, quamvis grata, præcox, utilis, qualis setanium in tritico, militarem puerum educari: Sed longè* pluribus *esse opus, cibis, vino, Igne, carbonib. fascijs, cunis, olea, farina, quæ ibi recenset. Et minam â milite oblatam parum nimis ad multa comparanda ait, vnde miles adhuc vnam additurum promittit. Aliæ differentiæ tritici ex viribus, formâ, circumstantijs, sumuntur, & apud rei frumentariæ scriptores excutiuntur. Optimum illud censetur, quod durum, densum, grave, lucidum, flavum ac subrutilum, quod tritum multum farinæ reddit. Hoc enim valde nutrire potest. Delicatissimum Italia habet, Cui nullum*

candore & pondere se comparaturum Plinius *asseverat* l.18.c.7. *Unde quidam Scriptores vini ac frugum dulcedine illectos Gallos Alpes superavisse, & in Italiam se effudisse, tradiderunt.* *Ut* Livius l.5. dec. 1. c. 33. Plutarchus in Camillo. Plinius l. 12. N. H. c. 1. *Sed ex famâ hæc tradunt Authores, non ex liquidâ veritate. Unde, ajunt, fama est, fertur; ferè addunt. De quo pluribus disceptantem videris* Magium l. 3. miscel. c. 12. *Ad Æthnam Siciliæ montem obscurum quoddam antrum esse tradit* Aristoteles l. d. mir. auscult. *quò Proserpinam Pluto rapuisse feratur. Ibi triticum reperiri, nec domestico, nec importato simile, sed peculiari proprietate insigne, quo argumento primùm omnium illic triticum conspectum esse incolæ contendant, ac proinde Cererem ut apud se natam, sibi vendicent.* Sopater *Erethriam Eubææ civitatem* λευκάλφιτον *seu candidâ insignem farinâ dixit, quòd mazæ candore præstantissimæ proferrentur.* Archestratus, *colore quodam Poëtico Lesbon atheriâ niue candidiorem farinam ferre scripsit. Siq́; farinâ vescantur Dij, ad coemendam illuc ire Mercurium. Cæteram farinam præ illâ velut* γίγαρτα *vel uvæ acinos videri.* Cælius Rhodig. l. 9. A. L. c. 12.

46 Panis triticeus *convenientissimus est nobis, plusq́; nutrimenti suppeditat, quàm ullus alius, hordeaceus, secalinus, aut furfuraceus, si cætera pariter se habeant. Cujus rationem assignat* Aristoteles f. 21. probl. q. 2. *Quòd moderatam viscidiatem habeat, cujus beneficio Corpori facilè agglutinetur & consolidetur; Cum hordeum magis sit friabile & dissolubile. Quæ autem facile conteruntur, alimentum tam firmum & durabile non suppeditant, ac quæ cohærent. Deinde* calor, *qui in tritico est, proportione temperamento humano respondet: & si intensior videatur esse, aquæ additione longaq́; subactione diluitur, ut minuatur. Sic minutus remanens familiaris nobis mitisq́;*

suq; evadit, & placida caloris qualitas velut ad lucrum usus no-stri accedit, cujus ope caloris nativi opera adjuta promoventur. Glutinositas *etiam nimia tritici aquæ liquiditate quasi castigata diluitur, fermento emendatur, ut residua lentositas alimenti durabilitatem suggerere queat. Unde ex triticei congruo usu deperditæ substantiæ justissimâ & qualitate & quantitate per totum plena instauratio accedit, & calor ex temperato usu exsurgens vitæ longè magis commodabit, quàm si tantundem frigoris invehat. Succi & sanguinis alibilis tantam bonitatem producit, ut non solùm per se optimum nutrimentum suppeditet: sed & velut aliorum condimentum vitia ciborum emendet, virtutes juvet, ac digeri faciat; ut meritò de eo dictum:* Cum pane futura omnia salubria. *Hordeum ex adverso rigidius, frigidius, dissolutius, adeoq; minùs nutrimenti suppeditat. Medicinas ex tritico* Plinius *persequitur* l. 22. c. 25. *Candidus panis ægris aquâ calidâ frigidâvè madefactus levissimum cibum præbet. Qui parentes liberos arguti ingenij & intellectus generare intendunt, tali pane uti debere tradit* Æschacius Major in Scrutin: ingeniorum, c. 22. p. 671. *Qui albus & ex flore farinæ confectus, ac cum sale pistus sit. Frigidum eum & siccum esse, partesq; admodùm delicatas ac subtiles habere. Atrum humidiorem esse, partesq; crassiores habere, & intellectui interitum causare. Salem autem inter mineralia optimum intellectum subministrare, frigidus enim & maximè siccus est. Unde* Heraclitus *splendorem siccum animum sapientissimum dixit, Et salem sapientiæ accipere vulgò dicimus. Scriptura etiam sale prudentiam & sapientiam notat, ut* Matt. 5. v. 13. *Et in sacrificijs omnia sale condita esse voluit,* Lev. 2. v. 13. Triticum vel frumentum de Hinnich Ezech. 27. v. 17. *memoratur. Quod* Vulgatus *frumentum primum reddidit, cum propriè* ◌ *Minnith nomen proprium Urbis in Ammonitarum terminis non procul*

à Rab-

à Rabbath sita sit. Judic. 11. v. 35. *Vt circa illam triticum selectissimum crevisse opertuerit, quod Tyro Iudæi inter alias merces advexerint.*

47. *Quæritur hîc* 1. Cur panis candidus & delicatus magis nutrit atro, sordido, furfuraceo? Vel *quia candor ex medullâ frumenti puriorisest, atror & vilitas ex crustâ & cortice?* Vel *quia subtilis magis attrahitur ad membra ob conformitatem Naturæ & caloris, quæ in calore consistit; ater autem similitudinem illam non habet, ob furfures & aceres, qui frigidi & sicci sunt, adeoq; magis à membris viventium refugitur, quorum temperies & universa vita in calido & humido consistit.* Vel *quia candidus diutiùs moratur in membris, cum Natura magis avida in ejus, tanquam suavis cujusdam, retentione sit: vilem citò egerit, & furfures liquidiùs per alvum defluunt.* v. 44. *Ideò tàm durabile & copiosum nutrimentum dare non potest.* Dices: Ater panis *est crassioris & solidioris substantiæ, quàm candidus. E. & copiosiùs nutriet. Sic caro bubula solidiùs nutrit, quàm pulli, quia solidioris substantiæ.* R. Quò quid *solidioris substantiæ, eò copiosiùs nutrit, sc. si absolutè sit nutribile quid, & cætera sint paria, ut nihil obstet. Aliàs multa satis solida sunt, quæ tamen minùs nutriunt, ut lapides, metalla. Sic panis ater, etsi crassioris substantiæ, quàm subtilis, minùs tamen nutrit, quia minus medullæ puræ habet, quæ in pane maximè nutribilis est.* 2. Si ita copiosè salubriterq; nutrit triticum, cur si crudum sumatur, vel in farinam redactum, vel in ptisanam coctum; durum crassumquè est, pravè nutrit, imò plurimum damni vescentibus infert? *Ita alvos inflat, obstipat, & si nimium ingeritur, rumpit corpora. Ita equos tritico pastos sæpiùs insigniter in exercitibus afflixit.* Galenus *propriâ experientiâ edoctus triticum aquâ & sale coctum comedit, & ingentes ventriculi dolores & concoctionis dif-*

 ficul-

ficultates persensit. Cumq; rusticos eo cibo in annonæ penuriã utentes rogaret, quomodo talis cibus ipsis eveniret? flatus ventriculi ac dolores se sentire responsum tulit. l. 1. d. alim. facult. c. de tritico. Ratio *est, quia calidum & glutinosum est triticum. Istis non temperatis aquâ, fermento, & diligenti subagitatione, grave admodùm stomacho esse, variasq; noxas inferre, necessum est.*

48. Siligineus est panis primarius *ex siligine paratus. Siligo est purior, mollior, tenuior, ac à furfuribus optimè repurgata tritici pars, etiam flos tritici dicta.* Columella *inter secundam tritici speciem eam refert,* c. 45. Cardanus *cum secali confudit, falsò,* c. 42. Alij *olyram Græcorum fuisse putant, ut Gaza, & Dioscoridis interpretes, alijq;. Et* Plinius *quidem arincam & Homero olyram dictam ait.* l. 18. c 10. & l. 22. c. 25. *Arinca autem Gallicè dicitur, quæ Latinis siligo. Alij diversas fuisse censent. Ita Plinius alicubi distingvere videtur,* c. l. c. 8. Galenus *olyram frequentissimam in Asia fuisse ait, & rusticos panes ex illâ factos esitasse, triticum autem in oppida comportavisse. Vbi à tritico eam distingvit. Et ex olyrâ electâ confectos panes post triticeos præstantissimos asseruit. De qua re latiùs disceptantem* V. Brujerinu. l. 5. d. cib. c. 4. *qui parum hodiè constare arbitratur, quid sit siligo.* Plinius c. l. c. 8. *siliginem propriè tritici delitias dicendam ait. C. 9. lautissimum ex ea panem pistinarumq; opera laudatissima vocat. C. 11. Summam panis laudem siliginis bonitate & cribri tenuitate constare dicit. Mensis Romanorum summæ erat authoritatis, & proceribus apponebatur siligineus panis.* Juvenal. sa. 5. Sed tener & niveus molliq; siligine factus servatur Domino; dextram cohibere memento. *Plinius de hoc aut simili pane* l. 19. c. 4. *E frugibus quoq; quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantùm earũ, superq; pistrinarum operibus & calaturis.*

ris vivere, alio pane procerum, alio vulgi, *tot generibus usq; ad infimam plebem descendente annonâ.* Galenus *purissimum & primarium Romæ panem & apud alias gentes, quæ Romano Imperio tenebantur, siligineum dixit.* Scaliger *totam Italiam novisse siliginem ait, ex quâ factus panis candore omnes antecellat. Esse Græcorum Zeam, Lombardorum Speltam, Carnorum algam. Alicam ex ipsâ apud veteres confectam.* ex. 292. *s. 1. Amylum ex eâ conficitur, quod alij ex tritico trimestri faciunt, quod præstantissimum in Chio insulâ extitit.* Plin. l. 18. c. 7.

49. Panis similagineus *est panis primarius ex similagine paratus. Simila vel similago, Græcis σεμίδαλις, σιμιδαλις, à Cerere, quæ Syracusijs Σιμαλις dicebatur, est farina delicatior s. flos & delitiæ farinæ triticeæ. Ad varios mensarum usus & olim, & hodiè est usurpata.* Martialis l. 13. ep. 10. *de ea*: Nec poteris similæ dotes numerare, nec usus, Pistori toties cum sit & apta coquo. *Panes lautissimi, placentæ, bellaria multiplicia & jucunda ex eâ parantur. Romæ ex tritici Africi, quod summæ erat authoritatis, farinâ cribro tenuissimo electissimâ similago à polline secernebatur, ita ut ex polline restãte secundariam velut similam elicerent, & crassiorem rursùs pollinem à furfuribus laxiore incerniculo secernerent. Optima similago tritici bonitate, molæ accuratione, & cribri tenuitate constat.* Galenus, Ætius, Paulus, *aliíq; Medici similaginem crassi succi & lenti esse ajunt, sed validè nutrire. Quæ ex eâ conficiuntur panificia, & placentæ, tùm crassi succi & validi, tùm tardè ventrem subire constat.* Galenus *ijs qui victu attenuante opus habent, noxiam esse affirmat. Alij similam, tritici præsertim, bonum nutrimentum præstare, multumq; nutrire ajunt, ut* Razes l. 3. ad Mansor. c. 3. Moreau. in Salernit. s. 2. c. 2. *In alendo secundas partes tenent panes similaginei, Ex agro Ne-*

 apolita-

apolitano ac Campano in Galliam deportatur farina tenuissima, quàm semolam vocant, quasi sine molâ factam. Hanc Medici ex jure Gallinaceo aut alio ægrotantibus in cibos exhibent, & alimentum probum præstare, ac facilè in ventre perfici prædicant, notante Brujerino. l. 5. de cib. c. 6.

50. Panis alicarius est panis *primarius ex alicâ paratus. Alica ab alendo, ut* Festo *placet, dicta, est tritici vel farris tritico similis species, leniorem, quàm triticum, succum habens. Hordeum & alicam maximè nudam inter frumenta tradit* Plin. l. 18. c. 12. *Olim panes ex eâ confectos* c. 11. *tradit, inquiens:* Durat sua Piceno in inventione *panis gratia, ex alicæ materiâ. Eum novem diebus macerant: decimo ad speciem tractæ subigunt uvæ passæ succo: postea in furnis ollis inditum, quæ rumpantur, ibi torrent. Neq; est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit lacte, maximè mulso. Ex Zeâ fieri scribit, quam semen appellârit. Tria ejus genera ex grano tuso fieri, minimum, secundarium, & grandissimum, quod aphæremæ appellitur. Admistam ei etiam cretam esse, quæ colorem & teneritatem attulerit, & in corpus transierit. Sed hanc utentibus pestilentem fuisse dubitari non debet, cum sanguini faciendo & concoquendo prorsùs sit inepta. Avaritiâ & imposturâ vendentium inventum, ut id minerale alicæ misceretur. Hi utilitati magis, quàm salubritati solent consulere. Unde ad calcem capitis candorem et pro cretâ lactis incocti misturam conferre* Idem *tradit. Hoc sanitati fuerit convenientius.* Lib. 22. c. 25. *rem Romanam alicam vocat; & non pridem excogitatam: aliàs non ptisanæ laudes scripturos Græcos ait. Nondum Pompeii M. ætate in usu fuisse arbitratur, & ideò vix quidquam de eâ scriptum ab Asclepiadis Scholâ. Apud* Athenæum l. 3. c. 15. *inter cætera panum genera & alicarii panis est mentio, quem ex Zeâ parari ex Tryphone Alexandrino tradit. Apud eundem* c. 18. *Philistion Locrus panes similagineos*

neos magis ad robur conferre asserit, quàm alicarios; secundo loco hos collocat, tertioq́; triticeos. Cor. Celsus l. 2. *inter genera frumenti & alicam refert; & elutam imbecillissimis annumerari tradit. Sorbitiones & pulticulas ex eâ fieri, easq́; nutrire, sed imbecilles esse. Alicam cæteroquin boni succi esse, & elotam stomacho aptam. Quidam alicam Romanam eandem cum chondro Græcorum fecerunt, alij diversam posuerunt, de quo disceptat* Brujerin. l. 5. d. cib. c. 12. *Si Chondrus Græcorum alica sit, longè antiquior est, ac Plinius tradit loco antè citato. Sed diversam à Chondro Græcorum esse credibilius est. Aliquid hac de re & ap.* Mars: Cagnatum l. 3. Var. Lectio: c. 1. *legi potest.* Palladius l. 7. rei rustic. *alicam ex hordeo tradit. Sed fortassè in titulo erratum, & pro alicâ polenta scribendum fuit.* Martial. c. l. ep. 6. *de alicâ:* Nos alicam, multum poterit tibi mittere dives, si tibi noluerit mittere dives, eme. *Hæ potiores* panum propriè dictorum *sunt species, infermentatus & fermentatus, & hic vel primarius, vel secundarius. Reliquas panum rationes, ut* miliaceos *ex milio confectos,* paniceos *ex panico,* fabaceos, *ex fabis,* pisaceos, *ex pisis,* avenaceos, *ex avenâ,* radicales, *ex radicibus,* piscarios, *ex piscibus siccatis ut materiâ paratos, supra inter leguminosos & improprios, non frumentaceos, rejecimus.* f. 2. §. 13. 14. *Avenaceus etsi ex frumenti quadam specie paretur: Quia tamen frumentum istud in cibum* equis *usitatè cedit,* non hominibus; *nisi legis expers necessitas diversum quid præcipiat; rectè & hic inter inusitatos adeoq́; improprios panes referri meretur.*

51. *Hæ potiores panis proprij divisiones* Ex alijs accidentalibus conditionib⁹ *& requisitis, parandi modis, partibus, quibus constat, varias adhuc sortitur divisiones.* Ex conditionibus accidentalibus *dividitur panis* vel ratione loci, *unde vel panis paratus, vel frumentum ejus defertur, Vt panis Eresius, Thebanus,*

banus, Cilicius, Cappadocius, nam Cappadoces optimi panum Magistri erant: Atticus, nam & his egregij panes, Cyprius. Etjam in Cypro panes egregij, ap. Athenæum l. 3. c. 15. *Apud Francones Tettelbacensis & Gemundanus in delitijs est, ap.* Serarium in c. 5. Josue. q. 34. *Apud Wetterauicos Hanoviensis, quem Italicum vocant, in pretio est. Parisiensibus Gonetianus panis, Gonetij in pago milliaribus aliquot ab urbe distante coctus, delicatus habetur ob suavitatem & salubritatem, quam ab aquis ibi salubrioribus, quàm apud Parisienses sunt, obtinere creditur. Apud nos panem Schotlandicum, qui in suburbio Schottland. paratur, pretiosum sapidumq; censemus.* Vel ratione modi coquendi, *unde apopyrias, ipnites, escharites, epanthracus, encryphias, clibanites, & cribranites, quòd in clibano coctus sit. Optimum clibanitam censuerunt Veteres, qui & jucundis rebus & mollitie ita sit mistus, ut multam habeat ob delitias ad passum vinum coactus proportionem, ut* Athenæus c. l. *habet. Quidam clibanitas Veterum furnaceos nostros censent, ipnitas in parvis & portatilib. furnis excoctos. Sed contrarium ostendit* Mercurialis l. 1. V. L. c. 17. *quòd panes ipnitas s. magnis furnis coctos inferiores clibanitis s. parvis testu coctos asserat* Galenus, *quod illi non æquè intra atq; extra sint cocti, hi contrà: quòd parvi furni blandiorem calorem ob eorum tenuitatem acquirant, cujus ratione exactior coctura panis perficitur. Subcinerітius, carbonarius, qui super carbonibus fit, qualis subcineritius apud Atticos, quem Alexandrini Saturno sacrificantes omnibus comedere volentibus in templo Saturni apponunt: Panis* Speuticus *vel speuticius, ἀπὸ τȢ σπεύδειν dictus, à festinando, quòd festinanter paretur, & celeriter perficiatur. Modum istius panis* Cato d. re rust. c. 74. *tradit. Manus, inquit, mortariumq; benè lavato, farinam in mortarium indito, aquam paulatim addito, subigitoq; pulchrè. Ob festinationem non additur massæ fermen-*

tum

tum, aqua non calefit, post subagitationem nullâ morâ interjectâ pasta igni committitur. Talismodi panis fuerit, quem Israëlitæ ex Ægypto educti ex massâ azymâ, & quam ob festinum egressum fermentare non licuit, sed infermentatam secum tulerant, parârunt. Exod. 12. v. 39. *Panis biscoctus, quòd binis vicibus coquatur, quò siccior minusq́; putredini subjectus sit. Dicitur & buccellatus, Ammiano Marcellino excoctus. Hodiè & nauticus vocatur, quòd Nautis usitatus. Turcæ ad commeatus navium maximâ copiâ eum Epidamni, Naupacti in Eubœâ, & ad sinum Thessalonicensem in loco, qui Volo dicitur, conficiũt.* Soranzus in Ottoman. c. 46. *Olim & milites eo usi. Cur minùs putredini subjectus sit,* s. 1. t. 24. vide. *Interdum biscoctus aliquis ex farinâ, saccaro, ovis, coriandro & similib. paratur.* V. Quercetan. p. 3. diætet. c. 9. *Sed hic inter improprios referri meretur.* V. ex. 4. t. 13. Vel ratione admistionis, *cum quædam panibus admiscentur. Vt butyratus panis, crocatus, saccaratus, ovatus, piperatus, caseatus vel casearius, quem pueris commendavit Socron, ut eo vescerentur, ut* Athenæus c. l. *notat: Nastus, streptitius, stäitites, tracta, tyron, laganum, Cnestus, thronius, quorum mentio* ap: eundem c. l. c. 16. *est, & quidam inter placentas rectiùs referuntur, de quibus* t. 52. *De tractâ, quòd ad panum genera non pertineat, disceptat* Mercurialis c. l.

52. Vel ratione quantitatis *dividitur panis, unde magnus, parvus, mediocris, dicitur. Ita Cilicius, Collabus, panis grandis magneq́; quantitatis erat.* ap. Athenæ. c. l. *Vbi* Platonem, Comicum *in Nocte longâ magnos panes & sordidos Cilicios vocare ait, dicentem*: Deinde panes venit empturus, non puros quidem, sed magnos Cilicios. *Ita &* panis Dor[illegible], *quo nutritum Herculem* Theocritus Idyll. 3[illegible]. *narrat* [illegible] dio, *dicens,* carnes assæ pro cibo sunt Herculi [illegible] canistro panis Doricus, qui probè satiare [illegible]

fossorem. *Apud* Athæn. c. l. *talis panis* μέγας καὶ ῥυπαρὸς *vocatur, magnus & sordidus, squallidus ac fuscus:* Aristophani ἄρτος νεανίας καρτερὸς & μέγας, *solidus & magnus, qui saturare* νεανίαν καὶ ἄνδρα φυτοσκάφον, *juvenili robore virum & validum fossorem queat.* Quidam *de Dorico pane nihil vel apud Athenæũ, vel Pollucẽ, vel Neapolitanum reperiri queruntur. Vt* Hartung. d. 1. c. 6. *memor:* ap: Gruter. T. 2. th. Crit: p. *647. Expressa mentio est ejus apud* Theocritum: *Apud cateros fortè involuta, & sub descriptione aliquâ. Vocatur a.* Doricus Theocrito, Vel *quòd Dores alloquendo vulgarem panem notare vellet, quo usitatè illi utebantur:* Vel *habito respectu ad Musicam Doricam, cujus modum* ἀνδρώδη καὶ μεγαλοπρεπῆ, *virilem, severum, ac vehementem fuisse, strenuitatem, magnificentiam, & triste quid præ se tulisse* Athenæus l. 14. c. 10. *testatur, innuere Theocritus voluit, severè ac viriliter nutritum Herculem, non molliter & delicatè. Apud* Westphalos *adhuc hodiè panes atros & ingentes in usu quotidiano habent, quos fumo ac vetustate durant, ut famelico ventri solidius alimentum subministrent.* Lipsius C. 2. ep. 15. *de illis: Buccellas aliquot panis frango. Atq; utinam panis! Sed reverâ, si colorem, si pondus, si totam faciem vidisses, pejerasses de pane. Ater ille, gravis, acidus, & formatus in massam quaternos aut quinos penè pedes longam, quam ego nec elevassem.* Domannus in vindic. c. Lipsium *hæc castigaturus colorem subnigrum & flavescentem in pane suo agnoscit, quantitatem Lipsij penitissimè negat. Binos pedes longum esse: ternos pluresq; ab uno gestari posse. Quaternum quinumvè pedum panem per Westphaliam visum esse, ternûm pedum mendacium vocat. Fidenter satis ab utraq; parte. Non credo, ullum eorum rusticorum panum omnium quantitatem aut vidisse, aut explorasse. Et* Lipsius *cum emollitione ait,* penè: *Quâ adhibitâ quantitatem exactè non*

respon-

respondere nôrunt, qui Latinæ Græcaq́ primoribus libârunt labellis. Westphalos sanè panes non magni nominis commatisvè esse vel illud vulgatum in Westphaliam jactum doceat: Hospitium vile, **franck Brodt/ dünn Bier/ lange Mile/** sunt in Wephaliâ, qui non vult credere, **lauff da.** *Apud* Mesapios *in Iapygiâ panes ingentes confecti, unde & festa nomine Megalartia de panis magnitudine appellationem traxerunt. Apud Scolum Beothiæ præstantes magniq́ panes fiebant, unde & Cereris Megalarti & megalomazi statua erecta colebatur.* Cæli:Rhodigin. l. 9. A. L. c. 16. Vel ex qualitate *panis divisionem sortitur, ut â colore, albus vel ater dicitur,* s. t. 29. *Vnde spongiosus, rarus, mucidus, recens, vetus, butyratus, escharites.* Vel sapore, *unde acidus, amarus, dulcis, dulciarius, suavis, jucundus, dicitur.* Ad hunc placentæ *referri queunt, quarum quædam panis ob materiæ interdum modiq́ parandi similitudinem plus analogiæ habent, Panesq́ dulciarij dici possunt, qui non ita communis usus, qualis panis aliàs est, ut estuaceus, similiaq́: & delicatius quid pane sunt, unde ab eo distinguuntur.* 1. Reg. 14. v. 3. *Interdum tamen & aliam à pane materiam habent, ut lac, lacticinia, ova, caseum, mel, lactucas, herbas, radices, quæ inter panes improprios numerari debent. Verè dicti panes non sunt. Apud Veteres placentæ lactucariæ, vinariæ, mellitæ, in usu, fabaciæ, liba ex fabis confecta, quarum mentio ap.* Athenæum l. 3. c. 17. *Vbi & aliorum generum Veteribus usitatorum meminit, ut phytæ, Cardamalæ, baracæ, tolypæ, Achillei, lilij, cribani, hygææ, quæ inter sacra gustandi gratiâ præberi solita: amologæa, de quâ* Hesiodus: Ma . aq; amolgea, defunctæ lacq; capellæ, *pastoralem & robustam placentam intelligens, quæ pastoribus vegetisq́ hominib. competat. Plures species, ut infusus, ametes, diaconia, amphiphontes, basynias, attanitas, & similes* l. 14. c. 19. *adducit. In Pario Hellesponti ob*

 panis

panis inopiam optimas placentas olim comedere licuisse, ut & Samias placentas in delitijs fuisse addit c. l. Alexander ab Alex. l. 5. c. 21. *aliarum meminit, quæ Veteribus in usu. Quales Tarentinæ, Crassianæ, Situlæ, Clustræ, plicæ, guttata, montianæ, mustaceæ, spiræ casearia. Fabaciarum* Plin. l. 18. c. 12. meminit. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis Dijs in sacro est, prævalens pulmentari cibo, &c. *Nobis hodiè inter placentas laganæ, liba, scriblita, torta, testuacea, crocatæ, crepides, placentæ tortiles, obeliæ, taganitæ, enchyti, similesq́; sunt cognitæ. De placentis* Demonax *rogatus*, an & Philosophus illis vesceretur? *Quid, respondit, an putas apes stultis tantùm mellificare? Melle enim condiebantur placentæ, saccari usu nondum reperto.* Erasm. 8. appoht. §. 46. in Demon. *Alcibiades Socrati placentam aliquando misit. Eam irrisit Xantippe: Tu ergò, inquit Socrates, ne portionem quidem inde habebis.* Athen. c. l. Pagi *cujusdam ex Demetrio Scepsio ibidem meminit, qui Placenta nominatus, stadijs 6. Thebis Phrygijs monti Placo subjectis distet.* Diogenes Cynicus *cum aviditate magna placentam voraret, interrogatus quid ederet, panem, respondit, probè confectum. Indicans, sibi esse ἐδέσματα, quæ alijs sint ἡδύσματα, nec ullum se inter illa discrimen facere.* Ἐδέσματα *sunt alimenta, quibus necessariò utimur, ut exhaustas vires reficiamus.* ἡδύσματα *sunt scitamenta, quibus appetitum irritamus. Frugi hominibus placenta ad oblectationem, panis ad nutritionem estur. Gulonibus & catillonibus voluptas est, non alimentis, sed gulæ irritamentis ali. Hoc discrimen sublatum cupiebat, Diogenes.* Bion *non posse aliquem vulgò omnibus placere dicebat, nisi placenta aut vinum Thasium fieret.* Hieronymus *ad Marcellam, non esse suaves epulas ait, quæ non placentam redoleant. De eo, quem cibus nullus juvat, Hic, dici soles, ne placentam quidem libenter edit. Apud* Senecam de re

gratis-

gratissimâ proverbiale dictum est, melle & placentâ frui. Ep. 53. Amicos incolumes cogitare melle & placentâ frui est. Horatius *de Porcio quodam:* Porcius infrà Ridiculus totas simùl absorbere placentas. *De placentis nonnulla porrò ap.* Casaubon. l. 3. anim. in Athenæ: c. 25. 27. 28. 29. *videri possunt.*

53. Vel ratione figuræ *dividitur panis, unde collix, boletinus, thronus, rotundus, teres, oualis, quadratus,* panis popanus, *dicitur.* Popanum *describit Scholiastes Aristophanis* πλακοῦντιον ὂν πλατὺ καὶ λεπτὸν, καὶ περιφερές, *placentulam latam, tenuem, rotundam, quam mulieres Cereris festum celebrantes Deæ offerre solebant ob bona fata & fortunam. Quam idcircò inter* ἀναθήματα *recensuit* Pollux l. 1. Onom. c. 1. *Ab Atticis eam* φθοῖς *dictam fuisse* Favor. Camertes *in Lexico annotavit.* πόπανον *autem* Vel ἀπὸ τοῦ πέπτω *vel* πέσσω *dictum putant, coquo, maturo, pinso:* Vel *à voce* ποπο., *dij, genij. quasi* τὰ πάντα διοπτεύοντες, *omnia despicientes, quòd Dijs genijsque sacræ istæ placentæ, illisque in sacrificium offerantur:* Vel *â popâ aut popax, qui in Veteri glossario immolator est, victimasque ad aram alligabat, feriebat, & secespite jugulabat.* Alij *popam &* πλακοῦν καὶ πόπανον *molle & tenue instar placentæ, explicant, unde popinæ, popinones, & popani panes.* Persius sat. 6. *popam pro pingui & obæso sumit:* Ast illi tremat omento popa venter. *Quasi venter pinguis instar popæ, victimarij ministri, qui hostiarum visceribus bellè se farcire solebant: Vel pro guloso ventrique dedito, quales etiam sæpenumerò istiusmodi homines erant.* Ratione temporis *etiam panis dividitur, qui certis temporibus formatur. Vnde thargelos & thalysius, qui post messem è novis frugibus primus conficitur. Nonnullis sub carnisprivij tempus peculiares panes formantur, ut spiræ, orbiculi, & similia, quæ extra id tempus vix in usu. Quibusdam sub paschatis tempus peculiares panum formæ usitatæ, quas liba paschalia vocant.* Osterfladen

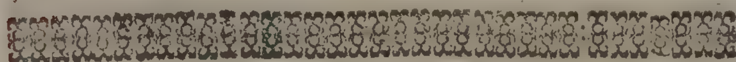
unde in cantione Ecclesiasticâ canitur: Wir essen und leben woll in rechten Osterfladen. *Alijs ingruentibus Calendis Ianuarijs panes exiguos pinsere solenne, atq; ex illis omen futuri status per sequentem annum ineptè capessere.* Newjahrskuchen/ Jahrbrödlein. *In V. Testa: novi panes ex primo frumento cocti in primitias DEO in festo Pentecostes offerebantur.* Leu. 23. v. 14. 16. 17. *Confer* s. 1. §. 34. A modis adhibendi usurpandiq; *etiam interdum panes dividuntur, Ita apud veteres* Panes gradiles *erant, quos* Turnebus *dictos putat, quòd in gradili templo genij publici viritùm distribuerentur.* l. 26. Adverſ. c. 34. *Quod loco* Amm. Marcellini ex l. 23. *probatum dare cupit. Rectiùs* Franc. Juretus notis ad l. 1. Prudentij c. Symmachum *dictos docet, quòd populo curâ præfecti Vrbis & annonæ publicæ è gradibus dividerentur, qui in unaquaq; regione Vrbis Romæ ad pistrina publica erant. Ita* Prudentius l. 1. c. Symm.: Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis. Et l. 2. Quæ regio gradibus vacuis jejunia dira *sustinet? aut qua Ianiculo mola nota quiescit? Similiter* Cassiodorus l. 9. Var. lect. ep. 5. *Hæc igitur vota damnantes præsentes direximus partitores; ut sive in gradu, sive in alijs locis frumentorum condita potuerint invenire. In* Jure Civili *in antiquo* Codice Theodosiano l. 14. titulus 17. *est de annonis civicis & pane gradili: Vbi explicationem panis ex antiquo Codice suppeditat* Cuiacius ad l. 10. Cod. *hodierni,* tit. 26. *de conditis in publicis horreis, Et* Prudentium, Cassiodorum, & antiquum Codicem Theodosianum *allegat. Similiter* panes civiles *Veteribus erant, quos Constantinus Imper. Scholis dederat, universim, non singillatim. Postea à Theodosio, Arcadio, & Honorio singulorum meritis viritim assignari sunt jussi. Vnde & hæreditariam transfusionem, & extraneam eorum distractionem concesserunt.* l. 11. Cod. t. 24. *de annonis Civilibus. Vt pluribus disceptat*
Cuia-

Cujacius in h. l. *Ita panes quosdam* Palatinos *dixerunt in jure, quos Constantinus M. populo erogari jussit, vel quòd è palatio erogarentur, vel quòd Palatinis praeberentur, quod probabilius aestimat* Cuiacius ad l. 11. Cod. tit. 24. l. 1. *Ubi & alios* militares *fuisse addit, qui militibus praeberentur: alios* populares, *qui populo. Etiam panem quendam* spoleum *apud Antiquos dictum ex Philetâ tradit* Athenæus l. 3. c. 16. *quo soli consangvinei inter se vesci sint soliti, nec alienos in participationem eius admiserint.*

54. *Ita variae divisiones panis* ex accidentibus *fuerunt.* Ex partibus *dividitur panis proprius in* medullam & crustam. Medulla *est interior & mollior panis pars, crustis ab utraquè parte obducta, potiores vires in alimentando obtinens. A medio dicta, & ad analogiam medullae in ossibus nomen habens. De altrice ejus vi t. 25. aliquid tactum.* Crusta *est exterior & durior pars medullam ab utraq; parte tegens, & minus laudabile alimentum suppeditans. Unde Salernitani:* Ne comedas crustam, choleram quia gignit adustam. *Retorrida enim nimisq; exsiccata desiccat, humiditates absorbet, & calorem acuit, unde acrimonia conciliatur, & sangvis adustus, ex quo consequenter morbus sine febre acutissimus & periculosissimus exsurgit, qui* cholera *Medicis dicitur, commune stomachi & intestinorum vitium, in quo simùl & dejectio & vomitus est, & praeter hoc inflatio, intestina torquentur, & bilis suprà infraquè erumpit, ut eum describit* Corn. Celsus l. 4. c. 11. *Non tamen crusta* absolutè *semperq; eum morbum producet: Sed si ex adustione nigra fuerit, vetus, mucescēs, & nimiâ copiâ corpori ingeratur. Unde Nobiles, qui naturâ biliosi sunt, eosq; imitati Ecclesiarum proceres, qui sedentariae vitae maximè vacant, indeq; bilem facilè colligunt, utramq; crustam resecari sibi â pane curant, ac medullam ê pane eligunt, quae celerius, melius, ac firmi-*

mius

us præstat alimentum, ac crusta. Qui *tamen valetudinis firmioris sunt, & ventriculum habent humidiorem, ac extenuari cupiunt, crustâ post cæteros cibos uti possunt, nam præsumptos cibos deorsùm subducit, & ventriculi orificium roborat, & velut concludere facit.* Crusta duplex *est:* Superior, ἀττάραγος, *Latinis betta vel becta dicitur. Quamvis propriè non ipsa crusta, sed pustulæ vi ignis in eâ protuberantes sic dicantur, quas* ψύχας *nonnulli vocant.* Inferior *speciale nomen, quo distinctè appelletur, non habet: à pustulis tamen in illâ etiam protrusis, quas Græci* ἐψυθίας *vocãt,* ἐψυθιὰ *dici queat. Pejor est superiore in edendo, ob sordes, cineres, carbones, quos interdum adhærentes habet: Et majorem duritiem, in quam plerumq; concrevit. Hæc etiam de divisione panis in partes, universim de Naturâ panis disceptata sunto.*

AVCTARIA.

AD *t. 26. p. 38. s. 1.* hoc adde. Confer & de usu Panis medicamentoso cum alijs junctis *Kunrathum p. 2. medul. destillat. Tract. 13. 14. 15.* Vbi varios usus Medicos Panis invenies.

Ad *t. 28. p. 41. s. 1.* hoc addatur. *Salem cum pane* jejunij temporibus comedere soliti sunt Christiani majores nostri, ut apud *Epiphanium l 3. d. hæresib.* videre est. Montanistæ hæretici pane solùm & sale, ac leguminibus vescebantur, & aquam bibebant. *Tertullian. l. d. jejunio.* Subditi Presby-

Presbyteri Iohannis per tempus quadragesimæ solo pane & aquâ pro cibo utuntur. Et Clerici eorum quidem: Cæterum vulgus leguminibus & fructibus tùm vivit, *Rauwolf. l.3. Itin. c.* 17. Hoc justiùs jeiunare vocetur, quã Papistarum, omnis generis piscibus & generosissimo vino se implentiũ.

Ad *the. 31. pag. 49. f. 1.* de pane lapidoso hoc addatur: Sic Jllustris quidam vir de hodiernâ Philósophiâ: Panem lapidosum porrigit, qui dentes frangit, aculeatisq; nugis fatigat ingenia. Apud *Comenium in Prodrom Pansophiæ p. 12.*

Ad eandẽ p: hoc addatur: *Panem pollutum comedere, Ezech. 4. v. 13.* quidam panem ex diversis seminibus pistum explicant, qui abominabilis DEO, ut ager vario semine mistus, *Leu. 19. v. 19.* Sed quia de tali pane nil in sacris, rectius is *pollut⁹* ob stercoris humani fœditatem & fœtorem dicitur, quo parari debebat. *v. 12. 15.* Stercus enim abominatio DEO erat, *Deut. 23. v. 13.* Indicat, præ fame eos in obsidione similes panes sordidos comesturos, quos aliàs abominatur homo, *Ibidem v. 19.* Triticum, hordeum, lentes, milium, fabas, & speltam sumere, ac ex illis panes formare jubetur. Eaq; omnia miscere & confundere, ut viles & necessarios tantùm panes, non voluptarios comedat, & indicio Iudæis sit, tanta egestate eos pressum iri, ut non delitias, sed panem etjam

jam vilissimum, & ex lentibus, viciá, fabis, confectum desideraturi, ac comesturi sint, cujus sapor delicatus esse nequeat, Ita postea v.12. subcinericium hordeaceum comedere jubetur, non in clibano coctum, ut aliàs solet, sed sub cineribus tostum, statimq; devorandum. Sic *c 12, v, 18. 19.* dicitur panis conturbationis, & aqua mœroris. *Panem angustiæ dare, Esai. 30 v.20.* Vel panem arctum, ut *Vulgatus* reddidit, est panis restrictus & modicus, qualis in angustiá & oppressione pro necessitate, non abundantiá aut voluptate, suppeditari solet, ut esuriem tantùm impleat, non delitijs subveniat. *Tropice* per panem arctum, *quidam* intelligunt Evangelium, quod brevis doctrina longis legis præceptis succedens sit, & carnem mortificare, crucem ferre, seipsum abnegare, & pro Christo ardua pati doceat, Sicq; panis velut afflictionis sit. *Quidam* Christum, qui panis de cœlo descendens sit, & ad corp⁹ infantile, præsepe, & crucem se arctârit, ac cum labore & sudore inveniatur. *Quidam* paupertatem, famem & penuriam, quà panis copia arctatur, & necessariorum commoditas fathiscit.

Ad *t. 39 p. 59. f. 1*, hoc adde. In hac terrâ Prussiacâ panis & annonæ caritatem si quis desideret, Anno 1312. sub Carolo Beffart, Magno Prussiæ Magistro, exemplum ejus insigne habet, vbi *modius fru-*

menti 18. marcis venijt. bruta insolita, cadavera suspensorum, sepultorum, filiorum, in cibos rapta, & per triennium penuria duravit. Post triennium tanta frumenti vilitas, ut lasta (60. modij,) tribus marcis emeretur. *Schützius l.2 Chron. Prut. p.57.* In sacris tria insignia & extraordinaria sāctorum jejunia per 40. dies habemus. Mosis, *Exod. 34. v.28. Deut. 9. v. 9. 18.* Eliæ, 1. *Reg. 19 v. 8.* Et Christi, *Matt. 4. v. 2. Luc. 4. v. 2.* Paulus in tempestate cum socijs per 14. dies se jejunasse & nihil comedisse dicit. *Act. 27. v. 33.* Per quot dies hominem sanum naturaliter jejunare posse non facilè eveniet, cum ultra septimum aut nonum diem nemo ordinariè jejunet, & vivat. Unde *vel* per hyperbolen id dictum videatur: quam â scripturâ alienam quidam censent: *Vel* de plenâ per cibos refectione, quâ æger nil comedisse dicitur, cum ratione prioris victus perparùm comedit. Ita ipsi nihil per modum justi prandij & statè, sed raptim & obiter comederint: *Vel* extraordinariè ob ingens periculum factum oportuit, quo affectus affectum expellere solet. Sic consternati memoriâ sui velut excidunt, eaq; agunt, quæ aliàs non agerent. *V. Tract. d. esse alicu f. 1. §. 46.*

Ad *th. 3. pag. 69. f. 2.* hoc adijce. *Vox mannæ* etiam interdum quamvis oblationem notat. Sic

Baruch 1. *v.* 10. Facite *Manna,* i. e. oblationem DEO. Manna enim idem ac portio, ut *pag.* 70. dictum, quod & idem *Corn. à Lapide in Baruch c. l.* concedit, etsi aliàs diversus in derivatione Vocis Manna sit, ut *c. l. dictum*: Ac sic pro Mincha positum esse possit, quomodo LXX Manna & Manaa pro Mincha vertere solent, ut *Ierem.* 17. *v.* 26. *Dan.* 2. *v.* 46. Mincha a. oblatio propriè dicta est. Ex holocautomatis & thure oblationem DEO facere jubentur in Barucho.

Ad *t.* 38. *ſ.* 2. *p.* 119. Hoc adde Donatistæ Eucharistiam canibus dare voluerunt, & ipsi ab iisdem canibus discerpti sunt. Ex *Optato notat Bellarminus l.* 4. *d. Eccleſ. c.* 14.

Ad *t.* 33. *ſ.* 2. *p.* 112. hoc adde. Cum de hostia Eucharisticâ ad definitionem nostram Panis applicanda potior hic difficultas sit, præter ibi dicta & hæc nota. 1 *Definiri* Panem *d.* 1. Inprimis maximè proprium, qualis usualis & usitatior est, & in eo definitionis verba inprimis urgenda. In Cœteris sufficere, si suo modo eam participent. Sic in analogis definiendis facere solemus, ut ad potius analogatum intendamus. 2. *Sæpè* in definitione generis esse, quod non ita rigidè in inferiorib: urgeri debeat. Sic Ens ab inferiorib. abstractum primum intellectus cognoscibile essentiâ præditum dices, quod in substantiâ & accidente cum prudentiâ quadam urgebis. Navis instrumentum Mechanicum ad navigandum necessarium est. De singulis tamen specieb. cum prudentiâ hoc intelliges, Cum alia longe magis possit esse necessaria, alia minus.

Idem de *Pane sec. Plura aliàs.*

